

Nr 227.

Av herr **Reuterskiöld**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till gruvlag m. m.

Till statsrådsprotokollet 29 maj 1936, som åtföljt prop. nr 40 med förslag till gruvlag, har dåvarande departementschefen uttalat sig för *upphävande av jordägarandelen vid inmutning* och därvid utförligt sökt hävda, att en sådan åtgärd *icke skulle vara något ingrepp i enskild äganderätt*. Han erkänner visserligen, att »själva fastighetsbegreppet sådant det är i nyare lagstiftning utformat kan synas stödja» slutsatsen, att »i jorden befintliga mineral såsom utgörande beståndsdelar av fastigheten också borde anses ingå i fastighetsägarens egendom», enär fastigheterna omfatta »ej allenast själva jordytan med de tillbehör, som omförmälas i 1895 års lag — — — utan jämväl — — — substantiella beståndsdelar av marken», men han anser det förhållandet »att mineralen sålunda utgöra en del av det objekt till vilket jordäganderätten hänför sig» icke i och för sig berättiga »till den slutsatsen, att nämnda äganderätt även innefattar en befogenhet att tillgodogöra sig mineralen» (sid. 112). Sistnämnda påstående innehåller en sanning men med stark modifikation: med *äganderättens elasticitet* följer nämligen att befogenheten att tillgodogöra sig »substantiella beståndsdelar av marken» *tillkommer i princip ägaren, om och i den mån inga uttryckliga begränsningar av denna befogenhet* skett genom lagstiftning eller sedvanerätt — att sådana begränsningar nu förefinnas genom lagstiftningen om inmutningsrätt är uppenbart, men inverkar lika uppenbarligen icke på frågan om äganderätten, varemot jordägareandelen kan och bör anses ha sin rättsgrund däri, att *inmutning väl medför begränsning men ej upphävande av jordägarens befogenhet att tillgodogöra sig mineralen i egen mark*. De av och i lagrådet avgivna yttrandena synas i sak innebära det samma som här framhållits. Häremot gör samme departementschef gällande, dels att »rätten att förfoga över mineral har i äldre tid tillkommit kronan såsom ett regale», dels att något principiellt hinder ej möter för lagstiftningens återvändande till äldre ståndpunkt, något som heller ingalunda av lagrådet bestrides, ehuru lagrådet tydligt understryker, att för ett dylikt återvändande det måste »på övertygande sätt vara ådagalagt, att verkliga och betydande samhällsintressen med nödvändighet kräva att äganderätten får vika» och att det åsyftade ökade statliga inflytandet på landets gruvrörelse »icke kan vinnas utan tillitande av en dylik lagstiftningsåtgärd» (sid. 213). Med lagrådet måste man emellertid anse att *något sådant ådagaläggande icke skett* vare sig genom dåvarande eller nuvarande departementschefens yttranden eller annorledes. När nuvarande departementschefen till protokollet 4 jan. 1938 tillgripit sådana argument, som att »borttagandet av den möjlighet till jordspekulation, vartill den nuvarande regeln om jordägarandel kan giva upphov, utgör en vinst ur jordbrukspolitisk synpunkt» (sid.

235), förstärkes intrycket, att verkligt »övertygande» skäl för borttagandet saknas: de fall, då här en jordspekulation ägt rum, torde vara lätt räknade och betyda intet vid jämförelse med de fall, då sådan spekulation hänfört sig till skog eller priskonjunkturer — kunde spekulationen *där* hejdas, bleve det av en betydelse, som i nu omhandlade fall aldrig inträder.

I sin polemik mot lagrådet har nuvarande departementschefen, då ärendet företogs i statsrådet till slutlig prövning (sid. 232 ff.), sökt ytterligare klargöra ståndpunktstagandet. Sålunda framhåller han, att, när »jordägarens rätt i gruvföretag utbildades redan under den tid, då landets mineraltillgångar ostridigt voro att anse som kronans tillhörighet», så kunde sagda rätt icke ha »sin grund i allmänna rättsgrundsatser rörande jordägarerättens innehåll», utan blott i »uttryckliga medgivanden från statsmakternas sida i gruvförfattningarna». Att här tala om »statsmakterna» innebär ett överflyttande på äldre förhållanden av moderna begrepp, som knappast får anses riktigt; härtill kommer, att innebörden av uttrycket »kronans tillhörighet» icke heller förr var den samma som i modernt språkbruk. Man skilde, som väl bekant, i äldre tid mellan *dominium directum*, vilket väsentligen utlöstes i ränterätt, och *dominium utile*, som innebar innehav och användning av objektet, och kunde därför *samtidigt* påstå ägarerätt *både* för kronan och för enskilde till *samma* objekt. Vårt lands främste juristexpert i senare tid både på den speciella privaträttens — dit gruvrätten hör — och den därmed sammanhängande inre rättshistoriens område, numera framlidne professoren B. H. Dahlberg, har i en uppsats i Ekonomisk Tidskrift (1905 sid. 65 ff.) klart framhållit detta förhållande.¹ Och även om detta dubbla ägarerättsbegrepp enligt äldre uppfattning icke alltid på lika sätt utformades med hänsyn till olika förhållanden och dessutom kunde kompletteras genom näringsrättsliga författningar olika i olika fall, lär dock icke kunna med fog bestridas, att kronans regalrätt, *som aldrig varit ursprunglig* — icke ens i frågan om mineral — på intet sätt uteslöt enskild ägarerätt. När åter denna äldre uppfattning av ägarerättens möjliga klyvning försvann såsom icke hållbar, blev det i fråga om mineralen *kronans s. k. ägarerätt som upphörde*. Och på denna ståndpunkt kvarstår än i dag vår svenska rätt. Skulle nu en återgång till gruvregalets förhållande ske, lär vara nödigt att härför finna en annan bakgrund än den om ägarerättens klyvning — i annat fall uppstår faran att denna klyvningsteori inom kort också kommer att, såsom förr var fallet, *gälla även skattejorden som sådan*. Faran härför är så mycket större, som socialiseringsnämndens yrkande om *uttryckligt erkännande i lag av kronans ägarerätt till mineralen* av förre departementschefen avböjts *allenaast av tekniska skäl(!)*, men kronoandelen ändock byggts just därpå (sid.

¹ Dahlbergs framställning avser vattenregalet och ej gruvregalet, men är av betydelse även i fråga om det sistnämnda. Hans framställningar återfinnas dels i *Ekonomisk Tidskrift* 1902 (s. 153 ff.) och 1905 (s. 55 ff., 99 ff.), dels i de av Sv. Vattenkraftföreningen utgivna handlingar i rättstvisten om *Krångedeforsarna* II (1912) och de genom Kammarkollegium utgivna handlingar rörande bättre rätt till strömfallet *Lanforsen* I—III (1913—1916). Den grundläggande framställningen rörande gruvrätten har givits av Hj. Hammarskjöld, *Om gruvregal* (1891). Samtliga dessa arbeten finnas i riksdagsbiblioteket.

106). Likaså kunna i varje fall konsekvenserna i fråga om vatten, skog, grustag, skogsbär m. m. bliu nog så betänkliga.

Nuvarande departementschefen har byggt vidare på samma betänkliga grund, då han starkt betonat jordägarandelsrättens stora avvikelser »från de befogenheter, som i skilda hänseenden tillkomma en jordägare med avseende å den honom tillhöriga fastigheten», såsom dess beroende av anmälan inom viss tid, dess möjliga förverkande och karaktär av lös egendom, dess oberoende av lagfarts- eller inteckningsbeslut rörande fastigheten, dess möjliga fria omsättning i handeln utan varje samband med äganderätten till jorden; och han drager därav den slutsatsen, »att jordägarans andelsrätt icke bör fattas såsom ett moment i själva jordägarandelsrätten». Utan att ingå på någon utredning av dessa förhållanden eller av innehållet i jordägarandelsrätten, vilket knappast skulle lämpa sig i detta sammanhang, måste erinras dels att jämförbara företeelser icke saknas (se t. ex. Hammarskjöld, Om gruvregal), dels att frågan icke gäller, huruvida andelsrättens »utgör ett moment i själva jordägarandelsrätten», utan *huruvida andelsrätten i en genom inmutning utbruten och aktualiserad nyttjanderätt* har sin grund och sin förklaring i *jordägarandelsrätten eller*, för att använda förutvarande departementschefens ord (sid. 113), *däri, att den »har i gruvnäringens intresse blivit tillerkänd jordägaren såsom en särskild förmån»*, vilken numera skulle sakna grund (jfr sid. 110, 111). Svaret torde vid objektivt bedömande icke kunna utfalla i enlighet med sist nämnda alternativ, då *jordägaren aldrig kunnat i denna sin egenskap främja gruvnäringen*. Dessutom må erinras, att enligt gällande rätt jordägaren, när inmutning ej skett eller när gruva sönats, kan »prekärt» tillgodogöra sig mineral i egen mark *utan någon påföljd* — nuvarande departementschefens tolkning av gällande gruvstadgas § 48 kan jag icke biträda — men att enligt förslagens § 73 ett sådant förfarande skall straffbeläggas!

Emellertid, med den teoretiska förklaringen och grunden må förhålla sig huru som helst, huvudfrågan nu blir allenast den, *huruvida jordägarandelens ersättande med en kronoandel är för det helas väl nödvändig*. Redan den omständigheten att staten, *alldeles oberoende av om kronoandel finnes eller icke*, har full möjlighet att genom lagstiftning och förvaltningstillsyn reglera och övervaka gruvnäringen i enlighet med vad den finner vara det helas väl, talar klart emot att en sådan *nödvändighet* skulle vara för handen. Förutvarande departementschefen har visserligen (sid. 100 ff.) sökt förringa betydelsen härav *under n. v. kontrollsystem* och samtidigt av olika och goda skäl avvisat såväl inmutningssystemets utbytande mot ett koncessionssystem som vissa andra ifrågasatta åtgärder, varemot *han förmenar, att åtskilliga av koncessionssystemets fördelar skulle kunna vinnas genom jordägarandelens ersättande med en kronoandel* (s. 107). Härvid må först erinras att förutläggningen för ett sådant ersättande måste vara att båda instituten åsyfta samma mål, och detta har departementschefen också sökt visa, men, såsom ovan framhållits, *utan att däri lyckas*, då jordägarandelens syfte icke varit eller är gruvnäringens främjande, utan *jordägarans intresse att, mot lika insatser med inmutaren, få lika del i mineralens utnyttjande*. Erinras må vi-

dare, att all erfarenhet pekar därhän att, om eller när kronan får del i ett företag av privaträttslig struktur, *kronans intresse mycket snabbt inriktas på samma privatekonomiska vinst som den enskildes med undanskjutande av allmänintresset* — man behöver ju blott tänka på monopolföretagen, såsom tobaks- och spritmonopolen eller på statsjärnvägarnas och även vattenfallsverkens taxepolitik. Införandet av en kronoandel av liknande art som jordägarandelen skulle med all sannolikhet så långt ifrån säkerställa allmänintresset, att detta snarare därigenom komme i fara att skjutas helt i bakgrunden.

I detta sammanhang bör också betonas, att frågan om jordägarandelens ersättande med en kronoandel *icke på något sätt* är en fråga om mineralens utnyttjande *i enskilt eller i allmänt intresse*: den frågan ha departementscheferna besvarat till *det enskilda intressets förmån*, då de *förordat inmutningsrättens bibehållande*; och frågan om jordägarandelens upphävande blir då endast en fråga om *jordägarens uteslutande från n. v. rätt till andel i inmutarens privatekonomiska tillgodogörande av mineral i jordägarens mark*, men icke om begränsning till det allmännas förmån av inmutaren-företagarens rätt. Departementscheferna ha särskilt bemödat sig understryka, att företagarens intresse av inmutningens begagnande ingalunda skulle begränsas eller försvagas av kronoandelens införande (sid. 109, 235) — helt naturligt för övrigt, då, såsom ovan sagts, denna kommer att av staten själv privatekonomiskt utnyttjas i flertalet fall, då den kan tänkas komma till begagnande.

Under sådana förhållanden synes lagförslaget, såvitt det avser n. v. jordägarandels avskaffande vid framtida inmutningar och dess ersättande med en kronoandel, *icke böra bifallas*. Om härav bör följa hela förslaget fall, eller om det blir möjligt för riksdagen att, med uteslutande ur förslaget av dess kap. 5 (= §§ 46—50) och § 73, i stället inarbeta kap. 3 i nu gällande gruvestadga (= dess §§ 16—20) torde icke kunna utan undersökning i vederbörande utskott avgöras. Med hänsyn härtill hemställes,

att riksdagen, därest Kungl. Maj:ts prop. nr 40 finnes i övrigt kunna bifallas, dock ville avslå §§ 46—50 och 73 samt i deras ställe införa bestämmelser, i princip motsvarande n. v. gruvstadgas §§ 16—20.

Stockholm i februari 1938.

C. A. Reuterskiöld.